

Avtorica je v prikazanem delu prvič zaokroženo predstavila dogajanje na Moravskem v 5. stoletju pr. n. št. oziroma v času stopnje LT A, ki jo imenuje zgodnja latenska doba. Zaradi skoraj popolne odsotnosti grobov so najpomembnejši arheološki vir številne naselbine, od katerih pa so jih le malo raziskali v večjem obsegu. Ker poselitvene podobe na Moravskem, naselbinskih objektov in premičnega gradiva ni obravnavala izolirano, ampak je vseskozi navajala primerjave s sosednjih območij, bo njeno delo dragocen vir podatkov in ugotovitev za vse tiste raziskovalce, ki se ukvarjajo s samim začetkom mlajše železne dobe na prostoru Bavarske, Avstrije, Češke republike in Slovaške.

Dragan BOŽIČ

Goranka Lipovac Vrkljan, Ana Konestra (ur.): *Pottery Production, Landscape and Economy of Roman Dalmatia*, Archaeopress Roman Archaeology 47, Archaeopress Publishing, Oxford 2018. ISBN 978-1-78969-072-9. 128 strani.

Zbornik prinaša rezultate projekta RED – *Roman Economy in Dalmatia: production, distribution and demand in the light of pottery workshops*, ki je potekal pod okriljem hrvaškega Inštituta za arheologijo.

Na 128 straneh je zbranih 15 člankov dvajsetih različnih avtorjev.

G. Lipovac Vrkljan, A. Konestra in M. Ugarković v članku *Eastern Adriatic Hellenistic and Roman pottery and ceramics production sites* predstavljajo seznam dokazanih (Vis, Crikvenica – Igralište, Podšilo na Rabu, Mahučina na Rabu, zaliv Plemići, Rakitnica, Smrdelje) in potencialnih (Hvar, Siculi, Zadar, Sv. Klement – Pakleni otoci, Soline – Sv. Petar na Krku, Sv. Martin na Krku, Gonar, Dinjiška na Pagu, Caska na Pagu, Novalj na Pagu) helenističnih in rimskodobnih keramičnih delavnic na obalnem območju rimske Dalmacije.

V članku z naslovom *The amphorae of the western Adriatic: an update* M.-B. Carre in S. Pesavento Mattioli podajata stanje raziskav proizvodnje jadranskih amfor za olje, vino in ribje omake.

G. Lipovac Vrkljan in A. Konestra v članku *Approaching the Roman economy of Province Dalmatia through pottery production – the Liburnia case study* predstavita strnjen pregled izsledkov projekta. Liburnijo in kasnejšo Dalmacijo predstavita kot postopno romanizirano območje, kjer je večino tržnih dobrin proizvedel zapleten sistem posesti, ki so z različnimi izdelki (vino, ribje omake, morda oljčno olje) oskrbovale predvsem lokalni in regionalni trg, redko so njihovi izdelki dosegli tudi bolj oddaljena tržišča.

V članku *Overview of the capacity of pottery vessels from the workshop of Sextus Metilius Maximus (Crikvenica)* se I. Ožanić Roguljić ukvarja s standardizacijo volumnov keramičnih posod iz delavnice Seksta Metilija Maksima v *Ad Turres* (Crikvenica – najdišče Igralište), v kateri so med drugo polovico 1. stoletja pr. n. št. in koncem 2. stoletja izdelovali več kot 100 različnih oblik keramičnih posod, s katerimi so zalagali provincialni trg.

M. Ilkić se v članku *Numismatic finds from the area of the workshop of Sextus Metilius Maximus in Crikvenica* ukvarja z numizmatičnimi najdbami z omenjenega najdišča, ki kažejo živahno dejavnost v 1. stoletju, upad v 2. in

prvi polovici 3. stoletja ter ponovno, sekundarno uporabo najdiščnega prostora v drugi polovici 3. in v 4. stoletju.

V članku *New finds of Crikvenica 1-type amphorae in the area of southern Liburnia* I. Borzić, M. Čelhar, G. Zaro in V. Glavaš južno Liburnijo predstavijo kot tržišče za vino, ki so ga distribuovali v crikveniških amforah oblike 1 iz delavnice Seksta Metilija Maksima.

P. Maggi v članku *Crikvenica amphorae from Canale Anfora: first evidence of Liburnian wine at Aquileia* predstavi najdbo treh amfor omenjene oblike iz Akvileje, ki so v kolonijo verjetno prispele kot spremni tovor in dokazujejo, da so amfore z liburnskim vinom dosegle tudi severnojadranske trge.

F. Welc v članku *Geoarchaeology of pottery workshop sites in Roman Dalmatia* predstavlja rezultate geofizikalnih raziskav v Podšilu na Rabu, kjer so raziskali okolico rimskodobne lončarske peči, Crikvenici – Igralište, kjer so z geofizikalnimi raziskavami želeli zamejiti območje keramične delavnice, in v zalivu Plemići, kjer so želeli identificirati vrsto in razširjenost arhitekturnih ostankov v zvezi s keramično delavnico.

V članku *Harbour installations in the context of the pottery workshop in Plemići Bay* M. Parica in M. Ilkić predstavljata rezultate arheoloških podvodnih raziskav dveh pristanišč ob keramični delavnici v zalivu Plemići.

E. Goršič v članku *Anthracology and wood analysis from the pottery workshop sites of Crikvenica – Igralište and Plemići Bay: first results of genus identification* predstavlja preliminarne rezultate antrakotomskih analiz vzorcev iz keramičnih delavnic Crikvenica – Igralište in v zalivu Plemići. Ugotavlja, da so v Crikvenici uporabljali predvsem brestov, hrastov in leskov les, s katerim so se oskrbovali v okolici, v delavnici v zalivu Plemići pa hrastov les.

V članku *Animal exploitation at the Roman site of Crikvenica – Igralište* K. Miculinić predstavlja rezultate zooarheoloških analiz gradiva iz crikveniške keramične delavnice. Ugotavlja, da relativno maloštevilne kosti udomačenih in divjih živali verjetno predstavljajo le del ostankov prehrane delavcev in da je bilo območje, kjer so pripravljali hrano za delavce, verjetno drugje.

M. Ugarković in B. Šegvić v članku *The role of archaeometry in the study of production and dispersal of Hellenistic pottery in Dalmatia, with new evidence on the chemistry of grey-ware tableware* predstavita stanje raziskav helenistične keramične produkcije na območju Dalmacije, ki ga podkrepita s predstavitvijo rezultatov arheometričnih raziskav helenistične keramike s sivim premazom z najdišč Krk, Sv. Klement na Hvaru, Trogir in Kopila na Korčuli.

V članku *Archaeometric characterisation of pottery and ceramics from Dalmatian Roman pottery workshops and possible clay raw material by multivariate statistical analysis* T. Zubin Ferri predstavi rezultate arheometričnih analiz glin in keramičnih posod z najdišč Crikvenica – Igralište, zaliv Plemići, Podšilo na Rabu in Mahučina na Rabu ter pokaže, da so se v crikveniški delavnici z glino oskrbovali iz ležišč na območju delavnice in iz lokalnih glinokopov.

A. Grizelj v članku *Mineralogical analyses of Roman pottery from Dalmatian workshops and potential clays sources* potrjuje izsledke T. Zubin Ferri in ugotavlja, da so v omenjenih delavnicah glino pred uporabo prečistili in da so posode žgali na temperaturi 800–850 °C.

V zadnjem članku z naslovom *RED Spatial Database N.* Šegvić predstavi bazo podatkov projekta, ki je zunanjim uporabnikom dostopna prek spletne povezave (<http://red.iarh.hr/>) in prinaša osnovne informacije o posamezni lončarski delavnici.

Zbornik prinaša trenutno najcelovitejši pregled keramične produkcije in z njo povezane ekonomije na območju Liburnije in kasnejše rimske province Dalmacije med poznohelenističnim in rimskim imperialnim obdobjem.

Gre za izrazito interdisciplinarno delo, pri katerem kaže poleg vsebine pohvaliti bogato fotografsko dokumentacijo keramičnega gradiva, ki bo keramologom služila kot neprecenljiv vir informacij o vrstah in oblikah posodja iz predstavljenih lončarskih delavnic.

Tina BERDEN

Tamás Bezczyk (ur.): *Amphora research in Castrum Villa on Brijuni Island*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Denkschriften, 509. Band, Archäologische Forschungen, Band 29, Austrian Academy of Sciences Press, Wien 2019. ISBN 978-3-7001-7972-6. 237 strani.

Eden vodilnih evropskih raziskovalcev amfor Tamás Bezczyk skupaj z osmimi soavtorji (Piero Berni Millet, Michel Bonifay, Claudio Capelli, Horacio González Cesteros, Sándor Józsa, Martino La Torre, Alexander Schobert, György Szakmány) v svojem najnovjšem delu prinaša primarno objavo amfor iz vile Kastrum na Brionih, ki jih hrani arheološka zbirka Nacionalnega parka Brioni. Gre za vilo rustiko, ki je bila del latifundijskih posesti družine Lakanijev. Po letu 78 je prešla v okvir cesarskih posesti in v 4. stoletju verjetno pod neposredni nadzor milanskega vikarija. V 5. st. so jo obdali z obzidjem, znotraj katerega se je razvila strnjena civilna naselbina ali vojaška utrdba. Monografija je razdeljena na štiri tematske sklope.

Prvi sklop je posvečen bližnji fažanski lončarski delavnici ter arheološkim ostankom brionskih vil in zgodnjekrščanskih cerkva.

V prvem poglavju Bezczyk najprej predstavi strnjen zgodovinski pregled rimske okupacije istrskega polotoka in razvoja oljkarstva na tem območju. V drugem delu prispevka se posveča fažanski lončarski delavnici, obravnava njene izdelke, lastnike, žige, proizvodno zmogljivost in distribucijo izdelkov.

Skupaj z La Torrejem v naslednjem poglavju predstavljata tri arheološko raziskane brionske vile, tj. v Verigah, v Kolcih in Kastrum.

V zadnjem poglavju prvega sklopa monografije Schobert obravnava brionske zgodnjekrščanske cerkve (cerkev sv. Marije in sv. Petra ter domnevni cerkvi v Kastrumu in v zalivu Verige) ter problematiko lokacije škofovske rezidence.

Drugi, osrednji del monografije je posvečen amforam.

Bezczyk se v prvem prispevku ukvarja z lokalnimi istrskimi in uvoženimi italskimi amforami. Ugotavlja, da so istrsko oljčno olje začeli proizvajati že v poznorepublikanskem obdobju. V poznem hadrijanskem obdobju se je proizvodnja skrčila, manjkajoče količine oljčnega olja so nadomeščali z oljem iz Betike in Afrike, vendar so proizvodnjo, sicer v zmanjšanem obsegu, nadaljevali še

po 3. stoletju. Vino so ves čas uvažali večinoma iz Italije, kasneje so razvili tudi lokalno proizvodnjo.

Sledi prispevek González Cesterosa in Bernija Milleta, ki najprej predstavita pregled problematike uvoza španskih amfor na jadransko območje in izpostavita težavnost razlikovanja med amforami iz Betike in Luzitanije. V drugem delu se posvečata amforam iz vile Kastrum. Maloštevilnost španskih amfor povezujeta z lokalno proizvodnjo oljčnega olja in ribjih omak. Ugotavljata, da lahko uvoz oljčnega olja iz Betike v 2. in 3. st. povezujemo predvsem z zatonom istrske proizvodnje in da so v 4. st. in prvi polovici 5. st. prebivalci vile uvažali predvsem luzitanske ribje omake.

V prispevku o vzhodnomediterskih amforah se González Cesteros v prvem delu posveča problematiki uvoza teh amfor na območje severnega Jadrana med poznorepublikanskim in poznoantičnim obdobjem. V drugem delu se ukvarja z analizo amfor iz vile Kastrum. Ugotavlja, da so kljub prevladi lokalnih pridelkov v zgodnjem in srednjem cesarskem obdobju prebivalci vile uvažali tudi vzhodnomediterske pridelke iz različnih regij in da se je v poznoantičnem obdobju uvoz močno povečal, verjetno v povezavi s spremembo namembnosti posesti iz vile rustike v civilno naselbino ali vojaško utrdbo.

Bonifay in Capelli v svojem prispevku ugotavljata, da so iz afriških provinc med sredino 2. in koncem 3. st. zaradi zmanjšanja lokalne pridelave uvažali predvsem oljčno olje. Med prvo polovico 5. in prvo polovico 6. st. so množično uvažali afriške pridelke in keramiko, med sredino 6. in poznim 7. st. pa nabor pridelkov, ki morda kaže na status Kastruma kot bizantinske vojaške postojanke.

Sledijo še katalog žigov in napisov ter katalog in fotografije zbruskov kastrumskih amfor.

Tretji sklop monografije je posvečen epigrafiki.

Berni Millet se v prvem prispevku posveča koledarskemu grafitu *ante cocturam* na amfori oblike Dressel 20 iz vile Kastrum in razpravlja o proizvodnji tovrstnih amfor.

Isti avtor v drugem prispevku podaja posodobljeni katalog žigov na tegulah, imbreksih in dolijih iz vil Kastrum, Verige in Kolci, bazilike Val Madona, Pule in z neznanih najdišč.

V četrtem delu monografije, posvečenem mikropetrografiji, Szakmány in Józsa predstavljata rezultate arheometričnih analiz zbruskov fažanskih amfor oblike Dressel 6b iz vile Kastrum. Ugotavljata, da tovrstnih amfor primarno niso izdelovali iz *terre rosse* (kot so predvidevali v preteklosti), ampak iz fliša, ki so ga v Fažano transportirali iz enega od zalivov med Trstom in Umagom.

Zaključni del monografije sestavljajo še povzetka v angleščini in hrvaščini izpod peresa Bezczykja ter dodatek s fotografijami žigov na fažanskih amforah.

Gre za široko zastavljeno delo, ki se v svojem jedru posveča problematiki uvoza amfor na območje severnega Jadrana med poznorepublikanskim in poznoantičnim obdobjem. Kljub izgubi in/ali uničenju večine originalne izkopavalne dokumentacije ter nedostopnosti datacijsko boljše oprijemljivih fine namizne keramike in stekla so avtorji ustvarili delo, ki v marsičem presega vsebino, ki jo obeta naslov, in bo raziskovalcem služilo kot pomemben referenčni vir za študije amfor in trgovskih poti na tem območju Sredozemlja.

Tina BERDEN